

Emina Živković

N
" " **K** **SHS**

Ključno pitanje

U kojoj mjeri diktatura pokazuje snagu/slabost države?

T

Radionica se bavi političkim pitanjima u Kraljevini Jugoslaviji za vrijeme diktature kralja Aleksandra i utjecajem političkih čimbenika na svakodnevni život običnih ljudi. Obuhvaća razdoblje od 1929. do 1934. Ova tema je odabrana zato što se u našim udžbenicima to pitanje ne obrađuje na ovakav način, kao i zbog toga što su neki politički problemi slični današnjim. Prva polovica 20. stoljeća bila je obilježena stalnom borbom između demokracije i diktature u cijeloj regiji.

I :

1. Učenici će prepoznati vezu između političkih prilika i uvođenja diktature.
  2. Učenici će analizirati povijesne izvore i na temelju analize formulirati zaključke.
  3. Učenici će uočiti veze između uvođenja diktature i položaja običnih ljudi.
-

C :

- Kritičko razumijevanje kompleksne prirode prošlosti
- Razumijevanje današnjeg svijeta
- Razvoj povijesnog mišljenja
- Razvijanje empatije
- Uočavanje uzročno-posljedičnih veza

č

Korak 1.:

Predavač čita uvod, a zatim izvore kojima će objasniti kontekst radionice kao što su: državni simboli, himna, zastava, ustav, zemljovid i pitanja koja bi trebala pomoći učenicima vodeći ih ka konačnoj diskusiji

Korak 2.:

Predavač će podijeliti učenike u tri grupe. Prva grupa predstavlja diktatora i upravu, druga grupa obične ljude, a treća su strani predstavnici. Učenici će sudjelovati u ulogama, a svaka grupa će napraviti izvještaj za predstavnike Društva naroda, koji su došli raspitati se o situaciji u Kraljevini Jugoslaviji.

Korak 3.:

Grupni rad

Korak 4.:

Diskusija

45
minuta

Korak 1

Kraljevina SHS (od 1929. Kraljevina Jugoslavija) utemeljena je poslije Prvog svjetskog rata od regija koje su imale različito kulturno naslijeđe. Razlike – koje su bile nacionalne, ekonomske, kulturne... – opterećivale su državu do te mjere u kojoj parlament postaje potpuno nefunkcionalna ustanova i mjesto političkih atentata. Sve je to potaknulo kralja da donese, za to vrijeme uobičajenu, odluku o proglašenju diktature. Njegovo je objašnjenje bilo da želi spriječiti eskalaciju kaotične situacije u svojoj zemlji, dok je većina političara primila ovu odluku kao političko nasilje.

Izvor 1

D ž

K

J

Bo je pravde, ti to spasi
od propasti do sad nas!
uj i odsad na je glase
i odsad nam budu spas!

Lijepa naša domovino,
oj, junačka zemljo mila.
Stare slave djedovino,
da bi vazda sretna bila!

Naprijed zastave slave,
u boj junačka krvi,
za blagostanje domovine
neka pučka govori!

Bo je pravde, ti to spasi
od propasti do sad nas!
uj i odsad na je glase
i odsad nam budi spas!

National symbols, Mozaik
proslosti, Bigz 2010

Izvor 2

E

K

J

č

http://sh.wikipedia.org/wiki/Kraljevina_Jugoslavija, 5. ožujka
2012.

Izvor 3

č

š

članak 46.

„Zakonodavnu vlast vrši Kralj i Narodna skupština zajednički.“

članak 47.

„Upravnu vlast vrši Kralj preko odgovarajućih ministara, po naredbi ovog Ustava.“

članak 49.

„Kralj potvrđuje i proglašava zakone, postavlja državne činovnike i daje vojne naredbe po odredbama zakona. Kralj je vrhovni zapovjednik sve vojne sile.“

članak 51.

„Kralj predstavlja državu u svim njezinim odnosima s drugim državama. On proglašava rat i zaključuje mir.“

članak 52.

„Kralj saziva Narodnu skupštinu (...). Kralj ima pravo raspustiti Narodnu skupštinu.“

članak 55.

„Kraljeva je osoba neupitna. Kralju se ne može ništa u odgovornost staviti niti Kralj može biti optužen. Ovo ne vrijedi za Kraljev privatni posjed.“

Priče iz XX. veka, Platoneum, 2002.

Izvor 1

Godina 1928. (...) U svim pokrajinama uje se sveop i zahtjev za ravnopravno u sa Srbijom (sasvim je sigurno da ni beogradskim vlastima nije lako pregovarati s neodgovornim demagozima koji kontroliraju hrvatske selja ke mase, ali su i centralisti ki utjecaji (...) omeli provo enje bilo kakvih zakonodavnih ili prakti nih upravnih reformi (...) i stvorili nezadovoljstvo koje je svom estinom planulo nakon ovoljetnih ubojstava u Skup tini).

U proteklih 10 godina uspostavilo se u Beogradu 25 vlada i sve su se one bavile sitnom, lokalnom politikom, koja predstavlja glavnu rasonodu na Balkanu, umjesto da se suo e s hitnim problemom sre ivanja prilika u zemlji.

Živko Avramovski, *Britanci u Kraljevini SHS, Zagreb, 1988.*

Izvor 2

N

			Čitaju i pišu		Čitaju		Nepismeni
	M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno	Ukupno
Banovina							
Dravska	94,13%	92,41%	93,23%	1,80%	1,23%	1,23%	5,54%
Drinska	56,37%	18,56%	37,49%	0,32%	0,42%	0,40%	62,11%
Dunavska	82,03%	59,67%	70,52%	0,45%	0,77%	0,61%	28,87%
Moravska	60,76%	16,01%	37,70%	0,41%	0,27%	0,34%	61,96%
Primorska	55,48%	29,37%	42,08%	0,41%	0,51%	0,46%	57,46%
Savska	80,06%	63,78%	71,60%	0,37%	1,07%	0,73%	27,67%
Savska	80,06%	63,78%	71,60%	0,37%	1,07%	0,73%	27,67%
Vardarska	43,89%	14,32%	28,84%	0,41%	0,18%	0,30%	70,86%
Vrbska	39,73%	13,95%	27,09%	0,38%	0,24%	0,31%	72,60%
Zetska	50,69%	16,69%	33,50%	0,51%	0,41%	0,46%	66,04%
Beograd	92,66%	84%	88,69%	0,24%	0,68%	0,44%	10,87%
Ukupno	67,31%	42,90%	53,83%				44,51%

Ljubodrag Dimić, *Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije, 1918-1941, II, str.192*

Izvor 3

K J

U nekim krajevima nepismenost je bila i ve a od 80% i to su uglavnom bile ene. Samo su etverogodi nje osnovne kole bile obavezne prema va e im zakonima. U cijeloj dr avi postojala su samo tri sveu ili ta, u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani, a po jedan fakultet postojao je u Skoplju i Subotici.

NEPISMENI	
1921	1931
51,5%	44,0%

Ljubodrag Dimić, *Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918-1941, II, str.192*

Izvor 4

K

K SHS, 1925.

Visok stupanj neobrazovanosti u ju nim pokrajinama osnovno je pitanje kojem se posve uje pozornost, a osnovne kole ne otvaraju se samo vladinom inicijativom ve i privatnim uplatama seljaka. Procjenjuje sa da u Bosni i Makedoniji kolu poha a dva puta vi e u enika nego prije 7 godina...

Živko Avramovski, *"Britanci o Kraljevini Jugoslaviji" - godišnji izveštaji britanskog poslanstva u Beogradu- 1986, Arhiv Jugoslavije, Beograd, Globus, Zagreb*

Izvor 5

S Š

Dana 20. lipnja 1928. Puni a Ra i je sa skup tinske govornice pucao iz pi tolja u zastupnike Pavla Radi a, Stjepana Radi a, uru Basari eka, Ivana Gran u i Ivana Pernara. To je bio povod za uvo enje diktature.

http://en.wikipedia.org/wiki/Stjepan_, 28. ožujka 2012.

Izvor 6

P

„Nastupio je trenutak kada izme u Naroda i Kralja ne mo e i ne smije vi e biti posrednika.“

„Parlamentarizam, koji je kao politi ko sredstvo po tradicijama od Moga nezaboravljenog oca ostao i moj ideal, po ele su zaslijepljene politi ke stranke zloupotrebljavati u toj mjeri da je postao smetnja za svaki plodonosan rad u dr avi.“

„Umjesto da parlamentarizam razvija i ja a duh narodnog i dr avnog jedinstva, on – ovakav kakav je – po inje dovoditi do duhovnog rasula i narodnog razjedinjavanja.“

„Zbog toga odlu io sam i odlu ujem da Ustav Kraljevine SHS od 28. lipnja 1921. g. prestane va iti.“

„Narodna skup tina (...) raspu ta se.“

Priče iz XX. veka, Platoneum 2002.

P

1. K					?
2. K	č		K		?
3. Š			ć ?		
4. K			?		
5. B	ć			ž	?

Izvor 1

R B ć č đ

Odjel državne tajne policije u Somboru
Zavedeno 6. 6. 1925.

Poglavarstvu državne tajne policije

Ovom odjelu sastav je izvijestiti vas sljedeće:

Na dan 27. siječnja ove godine, a naravno i dan Njezinog Velikog anđela kraljice Marije, Roza Budaj sa stanom u ulici Svetozara Miletića br. 21 nije htjela istaknuti barjak na svojoj kući u ime svećenosti, ali joj je gradska policija, znajući da je nesklona Srbima, naredila da odmah kući u okiti barjakom. Ali im su se policajci udaljili, Roza se ovako izrazila: „Makar kakvo ubre i bitanga dođe ovamo i moramo da ih svetkujemo.“

Kapetanija je odmah stvar predala državnom tužitelju.

Rozina priča, AJ, fond 37, Milan Stojadinović, fascikla 4.

Izvor 3

Okružni sud u Beogradu kući 31. prosinca 1931. objavio odluku o proglašenju krivice optuženih Milivoja Milovanovića, Jevrosima Milovanovića i Kostića Milosave Vujovića iz Lučana, Kotara Dragačeva.

„Krivni su to su, namjeri da uzrokuju neraspoloženje protiv političkog i socijalnog poretka u zemlji, pronosili po selu lažne tvrdnje da je Njegovo Velikanstvo Kralj uzeo deset godina bolovanja, a predsjednik vlade g. Petar Ivković pet godina bolovanja, i da su obojica otišli iz zemlje, te ovim postupkom uinili prijestup protiv javnog poretka u državi predviđen i ka njiv po članu 4. Zakona o zaštiti javne sigurnosti i poretka u državi. Sud ih osuđuje svakog s po 15 dana zatvora... Osim kazne zatvora propisana je i novčana kazna od po 100 dinara u korist Fonda za podizanje i popravljavanje kaznenih zavoda...“

Pojma njenje presude:

„Za optuženog Jevrema: to on, kada mu je optužen Milivoje o Nj. V. Kralju i predsjedniku vlade govorio da su otišli bolovanja i izvan zemlje, optužen Jevrem nije smio glasove dalje prenositi, ve je trebao utjeti, a on, naprotiv, otišao je i o tome se raspitivao kod općinske sudnice...“

AJ, 74-12-23.

Izvor 2

K č

Kazna za agitaciju: preseljenje, prema dokumentu Ministarstva prosvjete, odjela za osnovnu nastavu, 8. 11. 1931., Beograd

Pomoćnik ministra unutarnjih poslova piše dopis Ministarstvu prosvjete 6. 10. 1931.

Prema izvještaju naelnika Općine Peč, „Aco Čukanović, uitelj u osnovnom Selu, i Rajko Jovanović, uitelj u Vitimirici, Kotar Peč, nisu pristali dana njegov reima, oni javno agitiraju i nagovaraju birače da ne izađu na glasovanje. Ne bude li bilo opozicijske liste... Molim da se oni hitno premjeste u neko drugo mjesto izvan Kotara Peč.“

Ministarstvo prosvjete riješilo je ovaj problem premještanjem navedenih uiteljja.

Prema dokumentu iz Ministarstva prosvjete, Odjel za osnovno obrazovanje, 8. 11. 1931, Beogradski

Izvor 4

I š

Izvjestaj Ministarstvu pravde, rujna 1933., Beograd

„Prijavljen je Boško Radulović iz Cetinja da je na dan 16. ožujka u učionici istog razreda gimnazije za vrijeme predavanja profesora Blaže Lopića o sunanom satu, kada je ovaj rekao da je za to potrebna jedna daska, on se ironično nasmijao i pokazuje i na sliku Nj. V. Kralja rekao: – Za to ne bismo upotrijebili ovu sliku, gospodine profesore?“

Pismenim upisom u školski dnevnik dokazano je djelo inkriminacije, ali s obzirom na okolnost da je osumnjičeni za ovo djelo ka njen isključenjem iz svih gimnazija zauvijek i da je maloljetnik, to se oslobađa svake kazne.“

AJ, fond 63, fas.br. 96/1933

Izvor 5

N

Izvjestaj vodstva Kotara posavskog, 10. listopada 1933., Umka, Kraljevskoj banskoj upravi, Novi Sad

„U smislu važećeg naređenja od 11. rujna 1933. g. sastav mi je podnijeti imena državnih inovnika koji prilikom općinskih izbora nisu glasovali ili su glasovali za opozicijske liste, i to:

Boško Katanić, uitelj Osnovne škole u Umci, glasovao za opozicijsku listu, iako mu je diskretnim putem stavljeno do znanja da treba pomoći i glasovati za nacionalnu listu... Katanić je ranije pripadao Komunističkoj partiji i od tada se nad njegovim radom vodi strogi nadzor...“

Ljubiša Petković, uitelj Osnovne škole u selu Misločinu, nije uopće glasovao. A za vrijeme izborne kampanje ivo je radio za opozicijsku listu. Inače, Petković je poznat kao protivnik reima... moli se da se s teritorija kotara ukloni.“

AJ, fond 66, fas.br. 14, jed. opisa br.37

Izvor 6

A A

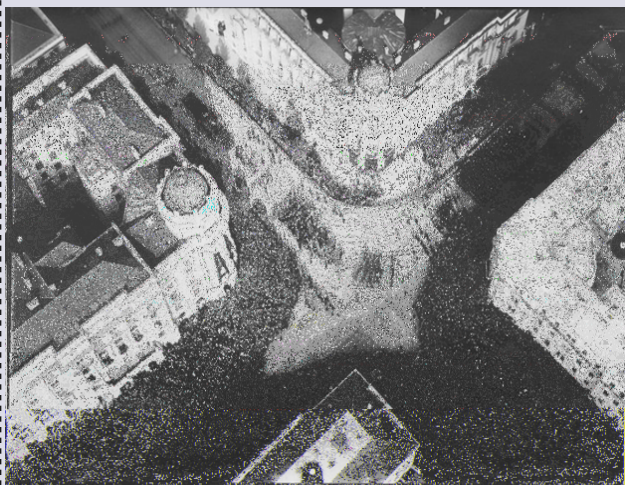
U na em je susjedstvu ivio jedan trgovac, poznat kao „veliki“ HSS-ovac. esto je u javnosti pogrdnim rije ima kritizirao re im. Onda bi ga odveli u policijsku postaju, malo bi ga ispitivali i gnjavili, pa bi ga pustili. I tako svako malo. Imao je tri sina i k er. Tre i mu se sin rodio 1929., nakon ubojstva Stjepana Radi a i uvo enja diktature kralja Aleksandra.

Tom zadnjem sinu je dao ime Aleksandar na op e u enje poznanika. Kad su ga pitali to mu je bilo da sinu nadjene ime omra enoga kralja, odgovorio je u svom stilu: „Da mu mogu slobodno j... mater.“ (to u na em argonu zna i – psovati). Tako su se svi u gradu smijali kad bi on vikao na sina i psovao ga punim imenom.

Svjedočenje M.J. iz Dubrovnika 1930

Izvor 7

S NJ. K. . A K đ đ ć

Kraljevski pogreb, crno-bijela fotografija Beograda, datum: 5. travnja 2012.

Izvor 8

N č

<http://www.pogledi.rs/diskusije/viewtopic.php?t=18563&sid=8c22c4cf298f28e689db13bd0c012b4b>

P :

1. š R ž ?
2. J ć ?
3. K č č ?
4. T ž ?
5. K ć ? K ž ?

Izvor 1

Godina 1925.

„Uprava u ovoj zemlji je neefikasna, loše organizirana i korumpirana. Dok je u predratnoj Srbiji bilo 40 000 državnih službenika, njihov broj je od rata na ovamo povećan na 280 000, iako Jugoslavija ima svega tri puta više stanovnika od predratne Srbije... Korupcija cvjeta od najviše do najniže razine.“

Živko Avramovsk, „Britanci u Kraljevini Jugoslaviji“, Zagreb, 1988.

Izvor 2

P :

Godina 1925.

Možda je prošlo dosta vremena prije nego što nestane nezdrava atmosfera u Beogradu i teško možemo očekivati da je jedna balkanska država usvojiti djelotvorne metode zapadne civilizacije, osim ako ne dođe do postupnog jačanja europske kulture. Međutim, možemo odvažno tvrditi da po svojim međunarodnim odnosima, ali i po svojoj unutarnjoj situaciji ova zemlja stoji bolje od svojih susjeda.

Živko Avramovsk, „Britanci u Kraljevini Jugoslaviji“, Zagreb, 1988.

Izvor 3

E đ

„Europa se između dva svjetska rata sastojala od ukupno 29 država. Godine 1920. sve ove zemlje osim triju mogle su se opisati kao demokracije. Do kraja 1938. ne manje od 16 ovih država postale su diktature. Njihove vođe imale su apsolutnu moć koja je bila iznad bilo kojeg ustavnog ograničenja.

Od preostalih 12 demokracija sedam se raspalo 1939. i 1940. Tako je krajem 1940. u Europi nedirnuto preostalo samo pet demokracija: Velika Britanija, Irska, Švedska, Finska i Švicarska.“

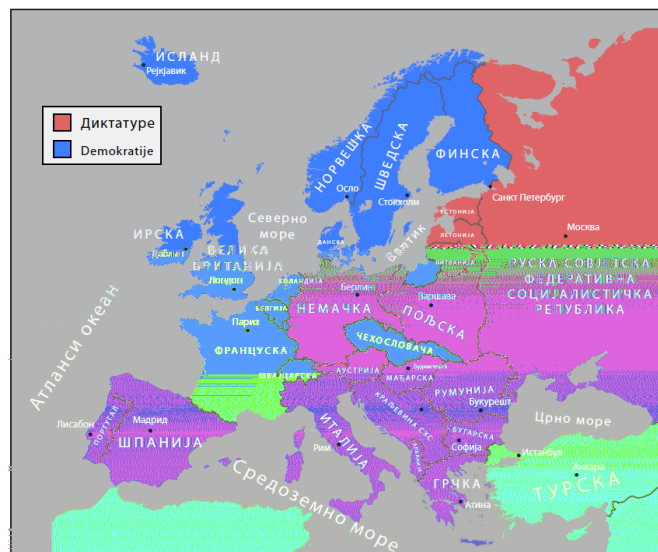
Diktature su uspostavljene u Mađarskoj (1920.), Poljskoj (1926.), Austriji (1932.), Litvi (1926.), Latviji (1934.), Estoniji (1934.), Albaniji (1928.), Jugoslaviji (1929.), Bugarskoj (1934.), Rumunjskoj (1938.), Grčkoj (1936.), španjolskoj (1923. – 1929. i poslije građanskog rata) i Portugalu (1932.).

S.J. Lee, *The European dictatorship 1918-1945*, London 1987, 1-3.

Izvor 4

đ

ž

Legenda karte

Crvenom bojom označene su zemlje koje su uvele diktaturu

Plavom bojom označene su zemlje koje su ostale demokratske

Izvor 5

R č

Dana 5. siječnja navršavaju se dvije godine od proglašenja vojne diktature u Jugoslaviji. Dvije godine upravljanja bez „posrednika“, neposrednog i krvavog nasilja Bele Ruke i kralja, pa mrak i nepravde, ugnjetavanja i pljačka. Dvije godine stranog vojno-policijskog terora, masovnih ubojstava, srbizacije i stvaranja silom jedne nacije, denacionalizacije i kolonizacije i pljačka porobljenih nesrpskih naroda u Makedoniji, Kosovu, Crnoj Gori, Hrvatskoj i dr.

Zbog toga osamnaestogodnji režim u Beogradu u Makedoniji predstavlja krvavi teror masovnih ubojstava i nacionalnog ugnjetavanja. Tisuće su Makedonaca pale od metka ili noža od organa vlasti. Desetine tisuća bile su uhapšene, u više desetina insceniranih procesa Makedoncima je izrečeno više desetina smrtnih presuda. Zatvaraju se škole, zabranjuje se materinski jezik, posrbila su se osobna i porodična imena i prezimena. Strana korupcija i pljačka caruju u Makedoniji.

Makedonsko delo, br.128, god.1931.

P :

- 1. K K ? ?
- 2. K š č ?
- 3. K š (đ)? ?
- 4. K č ?